

HÍRMONDÓ

V I S S Z A P I L L A N T Ó

60 éve történt

1933. augusztus 26-án Keller Lajos, a Stefánia Anya- és Csecsemővédő Szövetség országos igazgatója "A Munka" című salgótarjáni hetilapban vezércikket írt a magyarországi anya- és csecsemővédelem országos feladatairól.

A szerző aggodalommal szólt az első világháborút követő években elért lassú javulás veszélybe kerüléséről. Az 1929-1933-as világgazdasági és magyarországi válság ugyanis a magyar egészségügyi mutatókban romlást idézett elő; "A csecsemőhalálozás országos átlaga 1930-ban már csak 15,4% volt és ez a múlt évben ismét 18,6 százalékra ugrott fel, aminek legfőbb okát a nagyarányú nyári csecsemőhalálozásban kell látnunk. A csecsemők, szüleik súlyos gazdasági helyzete következtében, gyakran elégtelen táplálkozás folytán sokszor kisebb ellenálló képességgel jönnek világra. Évről évre emelkedik köztük az angolkórosok száma és a szegénység következtében fennálló gondozási hibák következményeképpen egyre erősebben terjednek köztük a különböző bőrbetegségek is."

A Stefánia Szövetség elnöke az országos és helyi egészségügyi problémák megoldását további fiókszövetségek, védőintézetek, tejkonyhák, anyaotthonok, bölcsődék és napköziotthonok felállításában és az 1930-as évek magyar társadalmának fokozottabb adakozásában, jótekonyságában látta.

Salgótarján hetilapja mintegy a vezércikk által felvetett gondokhoz csatlakozva ugyenebben a számban tudósított a polgármesteri hivatalban megtartott sokgyerekes Anyák Napjáról, ahol is salgótarjáni anyák részesültek 21-21 pengő pénzbeni jutalomban, illetve ruha és cipő adományban.

1933-ban Salgótarján várossá válásának tizenegyedik évében is súlyos egészségügyi gondok voltak. Bár a nagyüzemek, köztük például az acélgyár 32 ágyas, műtőhelyiséges, vízvezetékes kórházat működtetett, ahhoz képest a Városi Járványkórházat rozoga faalkotmányának minősítették egy korabeli jelentésben. A Városi Tisztiorvosi Hivatal, a Városi Menház és az 1929-ben átadott Városi Tüdőgondozóintézet ugyan javított a közegészségügyi helyzeten, mégis, dr. Clementis Kálmán "A Munka" 1929. június 20-i számában aggasztó állapotokat festett le.

A várossá alakulást követően a város lakosságának szaporodása lelassult, a tüdőbaj okozta elhalálozás 50 %-kal nőtt, s a halvaszületések száma is gyarapodott.

Dr. Clementis Kálmán felvilágosító előadásokkal és közegészségi, valamint köztisztasági kihágások elleni szigorú büntetésekkel próbált javítani a mutatókon.

A polgármesteri hivatal a Stefánia Anya- és Csecsemővédő Szövetség he-

lyi fiókjával együtt egy városi védőnői állást tartott fenn.

Salgótarjánban az 1920-as években 12-13 orvos dolgozott, hatan közülük a nagyvállalatoknál, ketten vidéki körorvosként végezték munkájukat. Természetesen már három-négy, önállóan praktizáló orvos is élt a városban. Az orvosok zöme általános orvosi képzettséggel, ketten műtősebészi képzettséggel rendelkeztek.

1930-ban megalakult a Salgótarjáni Városi és Járási Bábaegyesület, amely, mint az Országos Magyar Bábaegyesület helyi fiókja a szakmai érdekképviselet mellett a szakismeretek gyarapítását, az ellátás javítását szolgálta.

Az egészségügy szervezetei mellett a helyi társadalom a jótekonysági és nyomorenyhítő akcióknak is nagy jelentőséget tulajdonított. A Stefánia helyi szervezete és a Salgótarjánban 1918 óta működő Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége helyi fiókja szervezte e megmozdulásokat. Akcióikról, jótekonysági estjeikről, babaszépségversenyeikről számtalan tudósítás jelent meg Salgótarján korabeli hetilapjában. "A Munka" című városi hetilap mikrofilmanyagon hozzáférhető a Balassi Bálint Könyvtár mikrofilmtárában.

(B. Gy-né)

R É G I M A G Y A R M U L A T S Á G O K

A z i v ó

Hogy a magyarságnál milyen gyökérből fakadt az a szokáskör, amelyet ivó néven ismerünk, nem tudjuk. Az azonban bizonyos, hogy nem azonos a kocsmával, illetve a kocsmázással. A kocsmajog, vagyis a szesz ital kimérési szabadsága ugyanis hajdan a nemesség tartozéka volt. Kocsmálhatott a jobbágy is, de csak Szent Mihálytól, vagyis szeptember 29-től karácsonyig vagy újévig, és csak hétköznapokon. Kezdetben házankénti soros mérés járta nálunk, a 18. század végén aztán kocsmát létesített a falu is.

Az ivó közös legénymulatság volt, mint ahogyan a fonó a lányoké.

Hasonlított a kettő abban is, hogy mind-egyiket az e célra kibérelt helyiségben rendezték.

Lényegesebb azonban a kettő közötti különbség. A fonó a fiatalság közös mulatsága volt, a nagyobb ünnepeken rendezett ivót azonban csak a legények látogathatták.

Az ivó valamivel több, mint mulatság. A legényélet néhány fontosabb eseményének a színhelye. A legtöbb helyen itt zajlott le az avatás, mikor is a suhancot a legényközös-

ség egyenjogúnak ismerte el és bizonyos szertartással soraiba fogadta. Többfelé az ivóban tartották meg a legénybíró választást, aki általában ott is bírálkodott. És mindig az ivóban beszéltek meg az egyes ünnepekkel kapcsolatos hagyományos ceremóniák, mulatságok teendőit, s választották meg azok vezetőit, szereplőit. No, és természetesen ittak is.

Kétféle módja dívott. Egyszer közös kupából ittak, s akkor bajuszra járt, vagyis a legöregebb ivott először s utána a többiek. A sorívás egyúttal kor szerinti ülésrendet is adott, így a társalgás s a hangulat szertartásosabb volt, legalábbis eleinte. S akinek volt bajusza, az - mint a közmondás tartja -, kétszer ivott, másodszor ugyanis a bajuszáról. Más alkalommal ki-ki a saját ivókészségéből ízlelgette a hegy levét, hogy jobb-e a tavalyinál. Ekkor is lehetett azonban sorívás, de lehetett egyéni is.

De bármelyik ceremónia szerint ittak is, a szertartásmester csak a bor volt, az pedig sokat tud. Számtalan közmondásunk bizonyítja. Megmutatja, kiben mi lakik, megmondhatja az igazságot, de ha úr lesz belőle, koldulni küldi az észet, s perpatvart te-

remt a legjobb barátok között is, aki pedig bevette a hatvan cseppet, ha nehéz is lesz a nyelve, de könnyen eljáráhat, s a keze még könnyebben. Az ivóban is előfordult a verekedés. A legénybíró azonban igyekezett mindenkor rendet tartani, s arra is volt gondolja, hogy a kompánia nagyon meg ne részegedjen.

Amikor a 18. század végétől kezdve a falu is megépíti a maga kocsmáját, az ifjak felhagynak az ivó bérlésével, és az összejöveleket azután már a kocsmában tartják.

A mulatság lehetőségei korlátozottabbak lettek a múlt század vége felé, amikor nálunk is meghonosodott a német területről származó legényegylet, mely papi felügyelet alatt működött.

S ezzel, bár a legények egy része a kocsmában továbbra is találkozott, tulajdonképpen meg is szűnt az ősi ivó, a legények társadalmi életének fóruma, s vele szűnt, illetve módosult a hagyomány, a szokás. A falu differenciálódása következtében egyre gyakoribb lett a magános kocsmázás.

/G.Zs./

N Ó G R Á D I U T A K O N

B á n k

Bánk a Cserhát nyugati részén, a 254 méter magas Török-hegy alatt, erdőségekkel körülhatárolt mély völgyben, festői környezetben fekszik. Neve a bán méltóságnév származéka. A közelmúlt régészeti leletei azt támasztják alá itt is, hogy a neolitikum embere már megtelepedett a nógrádi hegyek, dombok között. Az 1500-as években, sőt talán korábban is - Zsigmond korában - "jegyzett" hely volt Bánk.

A történeti források tanúsága szerint a falu a török hódoltság idején teljesen elpusztult. Lakosai szétszéledtek, s csak a törökök kiűzése után kezdett ismét benépesülni.

Jellemző, hogy az 1715. és az 1720. évi nyilvántartásba vételkor a faluban csak 11, illetve 13 háztartást írtak össze. A XVIII. század első felében a felvidékről telepítettek be új lakókat: szlovák jobbágyokat, zsellé-eket.

Utódaik máig megtartották nyelvüket, nemzeti hovatartozásukat kifejező szokásaikat,

viseletüket, építési stílusukat és evangélikus vallásukat.

A falu értékes műemléke az 1791-ből származó evangélikus templom: késő barokk stílusban - belül egyhajós tükörboltozattal, középen befelé ívelő kórussal - épült.

Mit lát az idegen, ha Bánkra érkezik? Miért érdemes idelátogatni? Elsősorban a mintegy 16 holdas Bánki-tó ragadja meg az ember figyelmét. Délről, nyugatról és keletről erdővel teli dombok veszik körül. Nem véletlen tehát, hogy "tengerszem"-nek is szokták nevezni. Vizét a Bánki-patakból és a fenékforrásokból kapja. A néphit úgy tartja, hogy "feneketlen", átlagos vízmélysége a valóságban azonban 3-4 méter között van. A tó a község idegenforgalmának fő vonzereje.

Kedvelt helye a horgászoknak, a fürdőzésre, pihenésre vágyóknak. Nyáron, főként vasárnaponként az autós kirándulások egyik célpontja. Az üdülők, hétvégi házak sokasága pedig azt jelzi, hogy a táj varázsa miatt a futó látogatáson túl hosszabb időre is érdemes maradni. A tó csenddel, szépséggel és kellemes kikapcsolódással ajándékozza meg azokat, akik a természettel való találkozás szándékával keresik fel partjait.

A község persze más látnivalót is kínál. A hetvenes évek elején szlovák nemzetiségi tájház nyílt Bánkon.

A tisztaszobából, pitvarból, kamrából álló házban a szöttesek és hímzések, a népviselet, a sokféle berendezési tárgy és felszere-

lés mellett a fényképek, feliratok vallanak a Nógrád megyei szlovákság történetéről.

A nemzetiségi hagyományok ápolásában Bánknak más módon is jelentős szerepe van. Minden év augusztus első vasárnapján - idén 27. alkalommal - itt rendezik meg a Nógrád Megyei Nemzetiségi Találkozót, amely a megyében, illetve a határon túli nemzetiségiek - elsősorban szlovákok - népművészeti seregszemléje, nemzetiségi fesztiválja. A tóra épült víziszínpad, az 1500 személyes nézőtér alkalmas komplex programok fogadására is. A Nemzetiségi Találkozó köré más szabadtéri rendezvények is kapcsolódnak, amelyek "Bánki Nyár" néven ma már országosan is, széles körben ismertek, látogatottak.

A település jövőjéről a lakosság 1-2 éve már maga dönthet. A közigazgatásilag két évtizedes Rétságához tartozás után ismét önállóan végzi sorsának irányítását. Sok a feladat, a gond sem kevés, de fő elhatározásuk az itt élőknek: az idegenforgalom, a nemzetiségi találkozók évtizedei alatt megszerzett hírnevet megőrzik, a település gyarapodása érdekében eredményeiket továbbra is hasznosítani fogják.

Minden bizonnyal igaz lesz, hogy a gazdag múlt, hagyományokra alapozva, a tenni akaró helybéliek és a jószándékú segítők, támogatók együttesen képesek lesznek a biztató jövőhöz szükséges szellemi energiák összefogására és az anyagi források megteremtésére.

/A.J./

GYEREKEKNEK

Műemlékeink

NÉZSA, REVICZKY KASTÉLY

A falu főutcáján a falu legszebb épülete. Az utcát lezáró emeletes kastély homlokfalát tympanon és egy-egy előreugró rész (oldalrizalit) díszíti. Hátsó sarkai felett egy-egy torony emelkedik. A kastélyt a gróf Klobovitzky család építtette feltehetően 1770 után, eklektikus formáját 1891-ben nyerte. Ma általános iskola.

A kastélypark ősfái árnyas pihenőhelyet kínálnak.

Irodalom: Frics Gyula: Nógrádi műemlékek. 1990.

Gábrriel András: A Cserhát peremén. Élet és tud. 1991. júl. 26.

(V.I-né)

A herkentyük énekeiből

1 Révész lánya, citerád engem hí a vizen át.
Várj, jövök, csak felhúzómadár papucsom.
rigófészek-papucsom.

2 Este a to megárad, festek rája faagat: szállj rá, fáradt madárka, mátkapár, dülj alája.

3 Ej, ha tudnád, hol voltam! Lúd-lányokkal mosdottam. Ne félj tőlem: ingemre gágogás van himezve.

Új könyveink

ERICH KÄSTNER MESÉL

A gyermekirodalom nagy klasszikusa, Erich Kästner ebben a kötetben is a gyerekeknek mesél. Olyan örökbecsű, nagy regényeket dolgoz föl könnyed, meseszerű formában, mint a Don Quijote, vagy a Gulliver utazásai, olyan legendás figurákkal ismertet meg beneteket, mint a furfangos Till Eulenspiegel, a nagyot mondó Münchhausen báró, vagy a butaságokról híres schildai polgárok.

A kötetet Walter Trier és Horst Lemke mulatságos rajzai díszítik.

POLLOCK, STEVE:

VESZÉLYBEN A VILÁGUNK

A trópusi dzsungel, az "esőerdő" több ezer kilométerre vannak tőlünk. Miért befolyásolja mégis az életünket, ha kivágják, felégetik benne a fákat? Mi történik az óceán élővilágával, ha egy megsérült tankhajóból a tengervízbe ömlik a kőolaj?

Mi módon veszélyeztetik a mezőgazdaságban használt vegyszerek a madarak és a kisebb állatok fennmaradását? Ezekre, és ezekhez hasonló kérdésekre adnak választ a Veszélyben a világunk kötetei az iskoláskorú olvasóknak.

A gyerekek számára készült környezetvédő sorozat megjelent kötetei:

Veszélyben a víz, Veszélyben az erdők, Veszélyben a levegő, Veszélyben az állatvilág, Veszélyben a Föld, - Veszélyben az emberiség

A sorozat tagjait minden kisiskolásnak ajánljuk.

(F. I.-né)

VAKÁCIÓ!

Rejtvény- zsák

A Gyermekkönyvtár AUGUSZTUS havi programja.

HÉTFŐN és SZERDÁN videómozi.

A műsor a programon résztvevő gyerekek igénye szerint.

KEDD: Fűzzünk-fűzzünk valamit. Gyöngyfűzés

CSÜTÖRTÖK: Én készítem Neked. Papírból, textilből játékok, ajándékok készítése.

A programok kezdési ideje: délután 2 óra.

Játékos lexikon-, kézikönyv- és katalógus-használati foglalkozás kiscsoportoknak /3-5 f/ délelőttönként.

TÖRD A FEJED!

Új és új rejtvényt találsz hetenként a REJTVÉNYZSÁK-ban.

A helyes megfejtők között 30 könyv- és tárgyjutalmat sorsolunk ki augusztus 30-án. A nyertesek névsorát szeptemberben a Gyermekkönyvtár hirdetőtábláján ismertetjük.

Mindezekon kívül ajánljuk könyvállományunkat, hogy gyarapítsd olvasmányélményeidet, ismerd meg képes gyermeklapjainkat és ismeretterjesztő folyóiratainkat.

* Kérdezzetű *

PITYPANG VAGY GYERMEKLÁNCFŰ?

Mind a kettő, ugyanis mind a két név ugyanazt a növényt jelenti. Biztosan ti is jól ismeritek, hiszen mindenütt nagyon gyakori növény.

Sárga virágai kora tavasztól késő őszig láthatók. Elvirágzás után magjai laza szerkezetű, finom gömböt képeznek, ez az, amit a réten fújni szoktatok. De ha ti nem, megteszi ezt a szellő, és így repíti szerte a növény magjait.

A gyermekláncfű levelét nagyon szereti az aranyhőrség, a tengerimalac, a nyúl, a kertben és a réten kora tavasztól gyűjthettek belőle kedvenceitek számára.

SZOKTAK-E FUTNI A NÖVÉNYEK?

Úgy, ahogy a lovak vagy a nyulak szoktak, biztosan nem, hiszen gyökereikkel erősen kapaszkodnak a földbe, és nem tudnak elmozdulni a lábából vagy a cserépből, ahová ültették őket. Futónövények mégis vannak! Azokat hívjuk így, amelyeknek a szára gyenge, eldőlnének, ezért aztán mindenütt kapaszkodni próbálnak, és apró gyökereket hoznak. Biztosan ismeritek a borostyánt és a vadszőlőt, ők a legjobb és leggyorsabb futók közé tartoznak a növényvilágban.

KIÁLLÍTÁS

125 éves

a salgótarjáni vasgyártás című kiállításunkat augusztus 31-ig tekinthetik meg az érdeklődők a könyvtár emeleti csarnokában.

Felhívjuk

olvasóink figyelmét,
hogy szeptembertől
SZOMBATONKÉNT
9-13 ÓRÁIG ismét
NYITVA TARTUNK.

A nyitvatartási idő alatt
valamennyi részleg várja
az érdeklődőket.

NYÁRI VIDEOMOZI

Augusztus 12. 15.30

Élni és halni hagyni

(James Bond 007)

Augusztus 19. 15.30

Dzsingisz kán

Augusztus 26. 15.30

A sógún árnyéka

Szeptember 2. 15.30

A tüzes fjász

VÁSÁRNAPTÁR

Augusztus 3-án

9-18 óráig

olcsó import ruhavásár lesz a földszinti klubban.

ÚJDONSÁGAINKBÓL

Görög Veronika:

Szalonnafa. Varsányi cigány népmesék

Berki Jánosnak, a Nógrád megyei Varsány község cigány közössége immáron hírneves mesemondójának 1980 és 1984 között hangszalagra vett meséiből készült válogatás sorakozik a kötet lapjain. A realista elemekkel átszőtt, ízes-zamatos nyelven előadott, az élőbeszéd fordulatait híven őrző történetek legtöbbször az eslettekre, a kismizettekre mosolyog rá a szerencse. A gyűjtemény anyaga tartalmaz Utószóval egészül ki, amelyből közvetlen képet kaphatunk Berki Jánosról, a gyűjtés körülményeiről, s a varsányi cigányság életéről.

VARSÁNYI CIGÁNY NÉPMESÉK

Nagy Zoltán: **Ködellik a Mátra
Palóc népdalok és balladák**

A minden ízében nógrádi kiadvány Nagy Zoltán hetedik könyve. A Balassi Bálint Könyvtár nyomdájában készült; létrejöttét a Nógrádi Mecénás alapítvány tette lehetővé, a borítótér Varga István szép munkája.

"Ha Nógrád megyének az a célja - és remélem, sőt úgy látom, hogy az -, hogy uniformizálódó világunkban és országunkban a palócság sajátos hangját amennyire lehet fönntartsa, úgy ennek a célnak kevés dologgal tehet olyan nagy szolgálatot, mint ennek a népdalválogatásnak a kiadásával és útja egyengetésével." - olvashatjuk a lektori véleményt.

A kötet tartalmi szempontok alapján csoportosítva adja közre a 185 dalt. E szerint szerepelnek benne szerelmi dalok, lakodalmások, tréfás és ivódalok, katonadalok, summás- és bányászdalok, pásztordalok, betyár- és rabnóták, illetve a balladák. Mindezek köztárral és szöveggel.

Szerves részei a könyvnek a különféle adatok és mutatók. Így megtalálható az adatközlő neve, a gyűjtés ideje, helye, a lelőhely mutatója, zenei mutató szótagszám, illetve sorvégző hangok szerint, szómagyarazatok a szak- és tájszavakhoz, s az utószó két és fél oldalnyi terjedelmébe sűrítve mindaz a tudnivaló, amit a gyakorló pedagógus-szakember tanácsol.

(T. G.-né)

A HÓNAP ZENÉJE

TAVASZ A HOLDVILÁGOS FOLYÓNÁL

/Kínai hagyományos zene/

"Mert diszharmonikus zene mindig csak hanyatló társadalomból fakad s ha izgattott a dallam, nyugtalan a korszak is, amelynek hangja szól benne. Ezért aki az alaphangot, a "Sárga Harang" hangját, mely egyúttal a császár hangja, megváltoztatja, alapjában támadta meg a birodalom létét is."

A fenti idézetet Szabolcsi Bence: A zene története c. könyvében a 4. századbéli kínai enciklopédiából citálja.

A világ zenekultúrái közül az egyik legrégebbi múlttal a kínai rendelkezik.

Régi leírások arról tanúskodnak, hogy néhány hangszer már ie. 2500-3000-ben is ismert volt, sőt ie. 2000-ben már állami Zenei Hivatal működött az országban. Óriási jelentősége volt a zenének Kínában, hatása még az államrendben is nyomon követhető.

A zene tisztelésének hagyománya azóta is szinte töretlenül él, nagy gondot fordítanak a régi dallamok gyűjtésére. A Kínában élő 60 különböző nemzetiség zenéjében is eltérő, ezért a kínai zene igen sokszínű. Mégis alapvető jegy mindegyiknél az ötfokú, pentaton hangrendszer, melyet a madárénekből és folyózúgásból származtatnak.

A népzene és a műzene között Kínában nincs olyan éles határ, mint nálunk, az előadások hallgatói számára szinte megkülönböztethetetlen.

Nagyon sokféle hagyományos pengetős, vonós, ütős és fúvós hangszert készítenek még ma is. Ezeknél a hangszereknél uralkodik a magas, éles hangzás.

Nagy jelentősége van az ütőhangszerek különféle fajtáinak, rendkívül népszerűek a csengők, harangjátékok. A pengetősök közül legrégebbi a négy húros plü-pa, ami hasonlít a mi gitárunkra. A vonósok közül az er-hut használják gyakran, melynek vonója a húrok közé van befűzve.

A címadó dal egy kedves, idilli képet fest a lebukó napsugarakat felváltó holdvilágos folyópartról. A Jangce vizén megcsillanó sugarak káprázatosan vetítik elénk a kínai kert szépségét és hangjait. Kis csónakok lebegnek a folyó vizén, szorgos halászok fel-felzengő énekét halljuk.

A harangjátékok, a fuvola és dobok lágy melódiai megelevenítik szemünk előtt a varázslatos, békés, keleti naplementét.

A felvétel a Kínai Rádió Hagyományos Zene Együttesével készült. A karmester Peng Xiuwen, aki zeneszerzőként is ismert.

A nagylétszámú zenekar több, mint 30féle hangszerral dolgozik. A hangszereket úgy alakították ki, hogy a hagyományos kínai zene mellett klasszikus és modern zeneművek megszólaltatására is alkalmasak legyenek.

(P. Zs.)

NYITVA TARTÁS

Hétfőtől-péntekig 10-18

TELEFONSZÁMAINK

Központ 316-777

MELLÉKÁLLOMÁSOK

Általános tájékoztatás	31
Kölcsönzés nyilvántartás	28
Szaktájékoztató	25
Gyermekkönyvtár	32
Megyei módszertan, ellátóközpont	20

HÍRMONDÓ Kiadja a Balassi Bálint Könyvtár. Felelős kiadó: Oroszné Katona Anna mb. ig. Megjelenik: havonta HU ISSN 0865-5286. Szerkesztőbizottság: Balogh Zsuzsanna, Bódi Györgyné, Gecse Zsuzsanna, Várkonyi Istvánné